

Orta Asya Cumhuriyetlerinde Yolsuzluk ve İktisadi Özgürlük (2001–2008)

İlyas Sözen, Beykent University
Ahmet Alkan Çelik, Beykent University
Selahattin Sarı, Beykent University

Abstract

The aim of this study is to examine, in the period between two global economic crises, the progress of economic freedom along with corruptions in Central Asian Republics, integrated into the free market economy according to “the Washington Consensus” since late 1990s. According to exportation of natural sources, Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan together with Kyrgyzstan, Uzbekistan and Tajikistan all seemed to have entirely different economic structures. Basic macro economic variables, economic liberty indicators and corruption data covering the period of 2001-2008 are to be discussed. In the light of the outcomes of this study, it is observed that, while the social structure in the countries exporting natural sources is stronger, due to the authoritarian structures of the countries in both groups of countries, bureaucratic corruption increases consistently. As Central Asian Republics are in a state of unsuccessful transition into the market economy, the betterment in legislation does not debug the system called “limbo” (neither planned economy nor free market).

JEL Codes: P25, P27

1 Giriş

1970’lerde yaşanan stagflasyon ve borç krizlerinden sonra devletin piyasa sistemindeki konumunu sorgulayıcı düşünceler ortaya çıkmıştır. Özellikle gelişmiş batı ekonomilerinde, 1980’lerin başından itibaren neo-liberal politikalar uygulanmaya başlanmasıyla beraber; sosyalist ve karma ekonomileri serbest piyasa sistemine yönlendirecek uygun koşullar oluşmuştur. Bu dönemde ortaya konulan “geçiş ekonomileri” kavramı, sosyalist düşüncedeki ekonomilerin piyasa ekonomisine –liberalizm- doğru yol almalarını belirtmektedir.

Piyasa ekonomisi ya da liberalizm, piyasa ajanlarının serbestçe hareket edebildikleri, fiyatların arz ve talep dengesine göre belirlendiği, piyasa dengesinin oluşumuna dışarıdan müdahalenin kabul edilmediği ekonomik yapıdır (Yüce, 2004). Neo-liberal politikalar, 1980’lerin başından itibaren önce gelişmiş ülkelerde –özellikle ABD ve İngiltere- uygulanmıştır. Daha sonra, Bretton Woods’ta kurulmuş uluslararası örgütler ile uluslararası sermaye sayesinde, gelişme sürecindeki ülkelerde de 1970’lerin kalkınmacı anlayışı yerine neo-liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Uygulanan politikalar arz yanlı iktisadi anlayışta olup temel düşüncesi serbest ticaretin ülkelere refah getireceğidir. 1980’lerdeki neo-liberal değişim, yaşanan aksaklıklardan sonra 1990’larda Washington Mutabakatına dönüşmüştür.

Geçiş ekonomileri kavramı sosyalist ekonomik sistemden piyasa ekonomisi sistemine geçişi temsil ettiğinden, geçiş ekonomileri genel olarak Çin ile Sovyet Rusya’nın dağılmasından sonra ortaya çıkan Merkezi ve Orta Avrupa Ülkeleri, Orta Asya Ülkeleri ve Rusya kabul edilmektedir. Bu ülkelerde, IMF ve Dünya Bankası tarafından uygulanan politikaların yolsuzluk ve iktisadi özgürlük sonuçları farklıdır. Çalışmamızda geçiş ekonomilerinden sadece Orta Asya Cumhuriyetlerinden bahsedilecektir. Altı Orta Asya Türk Cumhuriyetinin, Washington Mutabakatının uygulanmalarından sonraki süreç içinde dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde (2001-2008) yolsuzluk ve iktisadi özgürlük gelişimleri ele alınacaktır.

2 Washington Uzlaşması

1989 yılında J. Williamson Washington mutabakatı (uzlaşması) kavramıyla; gelişmekte olan ülkelerdeki krizlere karşı on maddelik standart reform reçetelerini sunan Washington temelli kurumların (IMF, WB, ABD Hazinesi) ilişkilerini ortaya koymuştur. Williamson, Washington temelli kurumların önceleri kalkınma amaçlı yapılanma içinde olduğunu, daha sonra neo-liberallerin söylemlerini kabul ettiğini ve söylemlerinin piyasa temelli politikalara dönüştüğünü belirtmektedir (Williamson, 2000). Artık Washington uzlaşması anıldığında akıllara sadece neo-liberal politikalar gelmektedir.

IMF ve WB, 1990'lı yıllardan sonra geçiş ekonomilerinin sorunlarını kabaca şöyle kabul etmektedirler (Altay, 2003);

- Demokrasinin olmayışından kurumsal yapının oluşmaması,
- Tekelleşme sonucunda kalitesiz, verimsiz ve yetersiz üretim,
- Bastırılmış enflasyon ile gelir dağılımının hesaplanamaması ve gelir dağılımı dengesizliği,
- Bireysel mülkiyetin olmayışından dolayı, ticaretin ve talebin yetersizliği,
- Kamu harcamalarının verimli alanlardan çok popülist olması,
- Hukuk alanındaki güvensizlik ve yozlaşma,
- İşsizlik ve verimsizliği teşvik eden sosyal güvenceler.

Washington Uzlaşmasında yukarıdaki sorunlara karşılık ortaya konan maddeler, makro ekonomik istikrar ve liberalleştirme başlığı altında toplanmıştır. Sağlanan uzlaşma tarafından kabul edilen reçete, 1990'ların başında Lâtin Amerika ülkelerinin ekonomik sorunlarına karşı önerilse de, IMF'in etkisiyle 1990'ların sonunda geçiş ekonomilerine ve gelişmekte olan ülkelerdeki krizlere karşı aynı reçete (standart) sunulmuştur. (Kuczynski ve Williamson, 2003).

Makro İktisadi İstikrar olarak; Mali ve Parasal Disiplin, Kamu Harcamalarındaki Öncelik, Vergi Reformu ve Rekabetçi Döviz Kuru.

Liberalleştirme olarak; Fiyat Serbestliği, Hükümetin Piyasa Sistemine Müdahalesinin Azaltılması, Finansal Serbestleşme, Ticarî Serbestleşme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özelleştirme ve Mülkiyet Hakkı.

Washington Uzlaşmasının, geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler tarafından kabul edilmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki ithal ikamesine dayalı kalkınmanın 1970'ler sonundaki başarısızlığı, diğeri de ekonomik başarısızlığın telafisinin IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların desteklediği Ortodoks politikalarla çözeceğine olan inançtır. Bu inancın nedeni ise, serbest piyasa karşısındaki tek rakip Sovyet Rusya'nın dağılma sürecidir. Washington merkezli kurumlar, geçiş ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkelerdeki fakirliğin azaltılmasının ve zenginliğin ancak sermaye hesaplarının serbestleştirilmesiyle olacağını savunmaktadır (Williamson, 2000).

Washington Uzlaşması gözetiminde uygulanan politikalar büyümeyi artırmadığı gibi yüksek enflasyona neden olduğu gözlenmiştir. Buna ilaveten fakirliği azaltma amacının gerçekleşmediği gibi ekonomik ve sosyal eşitsizlikte azalmamıştır. Stiglitz'in önderliğinde, 1998 yılından sonra Washington uzlaşmasının başarısız olduğu kabul edilerek, post-Washington uzlaşması ortaya konulmuştur (Stiglitz, 1998). Çünkü gelişmiş ülkeler için düşünüldüğü daha sonra geçiş ekonomilerine uyarlanırken unutulmuş en önemli konu büyümenin başlangıcıdır. Bu sorunun çözümü için yeni bir anlayış getirilmiştir.

Post-Washington uzlaşması aslında bir önceki uzlaşmanın devamı şeklinde algılanmaktadır. Bir önceki anlaşmada var olan on maddeyi temel alarak eksikleri gidermek için sosyal yönü olan on madde daha eklenmiştir (Rodrik, 2006).

- Kurumsal Yönetim
- Yolsuzlukla Mücadele
- İş gücü Piyasasında Esneklik
- DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) Anlaşmaları
- Finansal Kodlar ve Denetimler
- Sermaye Hesaplarının Tedbirli Açılımı
- Tek (aracısız) Döviz Kuru Rejimi
- Bağımsız Merkez Bankası/ Enflasyon Hedeflemesi
- Sosyal Güvenlik Fazlası
- Yoksulluğun Azaltılmasının Hedeflenmesi

Post-Washington Uzlaşması sonucunda geçiş ekonomileri için yolsuzluğun ve kurumsal yapının önemi fark edilmiştir.

3 Yolsuzluk ve İktisadi Özgürlük

1996 yılında IMF/Dünya Bankası yıllık toplantısının ardından, gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomileri üzerinde yolsuzluk sorunu hakkındaki çalışmalar arttırılmıştır. Yapılan çalışmalarda yolsuzluğun birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Ancak Dünya Bankası tarafından kabul edilen en dar anlamıyla “Özel kazançlar için kamu görevlerini kullanma” olarak kabul edilmektedir (Dünya Bankası). 2001 yılında yapılan çalışmada; yolsuzluk üzerine yayınlanmış eserlerin dörtte üçünün politik ve kamu yönetimi üzerine olması (Global Corruption Report, 2001; 229) Dünya Bankası'nın yapmış olduğu dar tanımın genel olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Yolsuzluk ile ilgili birçok farklı tanımın olmasının nedeni ise yolsuzlukta farklı faktörlerin etken olmasıdır. Bu faktörler; farklı kültürler, yolsuzluğun farklı sonuçlar vermesi, yolsuzluk türlerinin geniş olmasıdır. Yolsuzluğun; rüşvet, dolandırıcılık, zimmete geçirme, kayırmacılık, irtikâp ve ticari bilgilerin sızdırılması v.b. birçok türü bulunmaktadır.

Yolsuzluk türleri içinde en yaygını ise rüşvettir. Rüşvetin iktisadi nedenleri hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Genel olarak rüşvetin iktisadi nedenleri olarak (Gürbüz ve Dikmenli, 2009; 224);

- Yüksek enflasyon (Maaş/ücretin değerini kaybetmesi)
- Devletin ekonomide ağırlığı (Bürokratik yapının yüksek oranlı olması)
- Kayıt dışı ekonomi (Bürokrasinin işlevselliğinin azalması)
- Gelir dağılımı adaletsizliği (Fakirleşmenin artması)
- Medya-ticaret ilişkisi (Çıkar ilişkisi)
- Siyasetin finansmanı (Rant dağıtımı)
- Özelleştirmelerin şeffaf olmaması

Çalışmada, Orta Asya Cumhuriyetlerini sınıflandırırken; Ülkelerin Atlas Metoduna göre kişi başına geliri ve 2001 yılından sonra artan doğal kaynak fiyatlarından dolayı doğal kaynak ihraç etmeleri temel alınmıştır.

	GDP (%)	Kişi Başına GSMH (Atlas \$)	Enflasyon (%)	%30 Üst Gelir Dilimi (%)	Özelleştirm e (milyon \$)	DYSY Stoku (2008 milyon \$)
Azerbaycan	16,36	1605	8,6	48	191	8557
Kazakistan	9,3	3111	9,0	64	2738	59646
Türkmenistan	14,3	1867	15,7	na	na	8545
Kırgızistan	4,75	457	9,2	69	2	1015

Özbekistan	6,6	584	15,3	71	70	101375
Tacikistan	8,7	325	7,6	66	1	870

Tablo 1. Temel Makroekonomik Değişkenler. Kaynak: WB, IMF, UN verilerinden derlenmiştir.

Tablo 1’de ilk gruba Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan alınırken; ikinci gruba Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan alınmıştır. Birinci grubun 1997–2001 dönemine kıyasla 2001-2008 döneminde ekonomik büyüme oranlarında iki katına yakın artış yaşanırken; ikinci gruptaki ülkelerde 2001-2008 dönemi 1997-2001 döneminden farklılık görülmemektedir (WB, Data). İlk gruptaki ülkeler yer altı doğal kaynak ihracatı ile 1997 Asya Krizi’nden sonra durumlarını düzeltebilirken diğer gruptaki ülkeler dünya ticaretinde ve ekonomilerinde yaşanan büyüme döneminde bile aynı oranda büyüme hızlarına devam etmektedirler. Yeraltı kaynakların ekonomilerdeki etkisi açıkça görülmektedir.

Türkmenistan’ın yönetim anlayışından dolayı birçok veriye ulaşılmasa da, bölgede özellikle kişisel gelir ve büyüme açısından giderek artan bir ivmeye sahip olması dikkat çekicidir. Diğer dikkat çeken ülke ise, en fazla yabancı sermaye stokuna sahip Özbekistan’ın yüksek nüfusuna rağmen ekonomisinin ve kişisel gelirinin düşük olmasıdır. Bunda, Özbekistan’ın tarım ülkesi olması ve pamuğa dayalı ihracat sistemi etkilidir.

Orta Asya Cumhuriyetlerinde özelleştirmenin başarılı olduğu tek ülke Kazakistan olması, doğal kaynak zenginliğinden kaynaklandığı iddia edilebilir. Aynı şekilde Azerbaycan’ın petrol ve doğalgaz, Özbekistan’ın ise altın kaynakları özelleştirme ve yabancı sermayenin ülkeye gelmesinde etkilidir. Ekonominin gelişiminin temel kaynağı tasarruftur. Ancak bu bölge ülkelerinin hem nüfuslarının az olması hem de vatandaşlarının gelirinin düşük olmasından dolayı yabancı sermayeye muhtaçtırlar. Bunlara ilaveten bu ülkelere giren yabancı sermayenin büyük çoğunluğunun petrol v.b. kaynaklara yöneldiğinden, artan para arzı enflasyonu yükseltmektedir. Artan enflasyon ise ülkelerdeki gelir dağılımını etkilemektedir. Ülkelerin ekonomileri ne kadar zayıf ve enflasyonu ne kadar yüksek ise ülkedeki zengin kesim ile fakir kesim arasındaki dengenin bozulduğu özellikle Tablo 1’deki yüzde 30’luk dilimin ekonomiden aldığı paylarla ortadadır.

1995 yılından beri Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından ülkeler yolsuzluk konusunda belli bir sıralamaya tabi tutulmaktadır. Örgütün sıralaması kesinlik göstergesi olmasa da, ülkelerdeki rüşvet olgusunu göstermede artık kabul görülmektedir.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kazakistan	73	88	101	124	110	111	155	145
Azerbaycan	84	95	125	140	137	130	150	159
Türkmenistan	NA	NA	NA	139	157	151	166	168
Kırgızistan	NA	NA	118	125	134	145	157	167
Özbekistan	74	69	103	114	143	155	176	169
Tacikistan	NA	NA	128	138	150	149	160	157
Toplam Ülke	91	102	133	146	159	163	180	182

Tablo 2. Ülkelerin Yolsuzluk Sıralaması. Kaynak: International Transparency Report (2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008) verilerinden derlenmiştir.

Tablo 2’de yolsuzluk indeksine 2001 yılında toplam 91 ülke tabi iken, indekse 2008 yılında dünya ülkelerinin tamamına yakını alınmıştır. Orta Asya Cumhuriyetlerinin yolsuzluk sorunları hem 2001 yılında hem de 2008 yılında açıkça görülmektedir. Yeni ülkeler eklenmesiyle aslen sıralamada farklılık gösterememişlerdir. Örgütün 2004 ile 2008 yolsuzluk raporlarına göre dört yıllık süreçte Kazakistan, Azerbaycan ve Tacikistan aynı puanda iken, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan’da sırasıyla 0,5 0,4 ve 0,2 lik düşüşler göstermişlerdir (Transparency Report, 2004;2008).

Tablo 1'deki ekonomik yapıları dikkate alındığında, Tacikistan'ın ve Türkmenistan'ın durumları farklılık göstermektedir. Tacikistan'ın gelişmemiş ekonomisinden dolayı rüşvetin ana kaynağı olan rantın el değiştiremediğinden daha gelişmiş Orta Asya Cumhuriyetleri ile aynı konumdadır. Türkmenistan'da ise yolsuzluk sorununun bölgesel olduğu kabul edilmektedir (Factbook). Çünkü ülke de hem doğal kaynak hem de tarım ürünleri ihracatı artmaktadır. Bu alanlarda ekonomik rantı gittikçe yükselen bir ülke konumundadır. Genel olarak bakıldığında ülkeler 1,8-2,2 puan aralığında yolsuzlukta sorunlu ülkeler arasındadır. Bu ülkelerde yolsuzluğun yaygın ve önemli bir sorun olduğu aşikârdır.

Geçiş ekonomileri içindeki Orta Asya ülkelerindeki yolsuzluğun dört ana sorunun var olduğu kabul edilmektedir (Detbier, 2003). Bunlar;

- Politik rejimlerindeki demokrasiye geçişteki sorunlardan dolayı oluşan otokrasi yapı,
- Yerel elitlerin güçlü kontrollerinden dolayı piyasa yapısının gelişmemesi,
- Zayıf devlet yapıları,
- Yerel ve bölgesel çatışma ortamının özellikle millet kavramını oluşturmada sorun teşkil ettiği kabul edilmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetlerindeki yolsuzluk sorununa, ekonomilerinin gelişmemişliğiyle birlikte yaşanan sert iktisadi değişimin yol açtığı görülmektedir. Bölge ülkelerinin uzun süre planlamacı sistemden, Washington temelleri kurumların yönlendirilmesiyle çok sert bir şekilde serbest piyasa sistemine geçmişlerdir. Aşağıdaki Tablo 3'te bu ülkelerin bu dönüşümlerini on farklı alanda dünya ortalamasına göre puanlar verilmektedir.

	Genel	İş	Ticaret	Mali	Hükümet Harcamaları	Parasal	Yatırım	Finansal	Mülkiyet hakları	Yolsuzluk	Çalışma
Azerbaycan	58,8	74,6	77,1	79,5	77,5	62,7	55,0	40,0	20,0	19,0	82,5
Kazakistan	61,0	73,5	85,9	87,9	82,1	65,6	30,0	50,0	30,0	22,0	83,1
Türkmenistan	42,5	30,0	79,2	90,2	94,7	62,8	0,0	10,0	10,0	18,0	30,0
Kırgızistan	61,3	76,6	75,9	92,9	80,2	62,2	50,0	50,0	25,0	18,0	82,6
Özbekistan	47,5	67,8	65,1	88,4	72,6	62,4	10,0	10,0	20,0	18,0	61,1
Tacikistan	53,0	57,4	82,5	88,9	78,0	58,4	25,0	40,0	25,0	20,0	54,4

Tablo 3. Ülkelerin İktisadi Özgürlük Puanlaması. Koyu olan rakamlar dünya ortalaması üzerindedir. Kaynak: Heritage Fonu <http://www.heritage.org/index/Explore.aspx> verilerinden derlenmiştir

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yaşanan iktisadi değişim sonucunda genel olarak iş alanındaki özgürlük -Türkmenistan hariç- gelişmiştir. Ticaret alanında, mali anlamdaki özgürleşme ve hükümet harcamaları artan oranda gelişmektedir. Çalışma alanında Türkmenistan diğer ülkelere göre özgürleşmesi düşük orandadır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin sorunları yatırım, mülkiyet hakları ve yolsuzluk olduğu Tablo 3'te açıkça görülmektedir. Bu sorunlarda, kurumsal gelişim ve ülke vatandaşlarının hayat standartları önemli etkenlerdir.

	Nüfus (milyon)	GSYİH (milyar \$)	(Nüfus %) Fakirlik Oranı	(% GSYİH) Sağlık Harcaması	Eğitim Harcaması (% GSYİH)	Askeri Harcama (% GSYİH)
Azerbaycan	8,4 (2005)	78 (2008)	<2 (2005)	1 (2008)	2,6 (2008)	2,6
Kazakistan	15 (2003)	175 (2007)	17,2 (2003)	2,3 (2007)	3,6 (2007)	1,2
Türkmenistan	6,5	28 (2005)	na	4,8 (2005)	5,4 (2005)	na
Kırgızistan	5,1 (2004)	12 (2008)	51,9 (2004)	2,4 (2008)	5,2 (2008)	2,4
Özbekistan	25,6 (2003)	72 (2007)	76,7 (2003)	2,4 (2007)	8,9 (2007)	0,5
Tacikistan	6,3 (2004)	13 (2008)	50,8 (2004)	1,2 (2008)	3,4 (2008)	2,1

Tablo 4. Ülkelerin Sosyal Göstergeleri. Kaynak: WB, IMF, EBRD verilerinden derlenmiştir.

Tablo 4'ün verilerine göre; doğal kaynak ihraç eden ülkelerde (Türkmenistan hariç) gelir dağılımı daha dengelidir. Ancak fakirliğin ülke ekonomisiyle ilişkisindeki bağlantısızlık Azerbaycan-Özbekistan karşılaştırılmasında görülmektedir. Özbekistan'ın nüfusuna göre yaptığı yatırımların yetersiz olduğu söylenebilir. Orta Asya Cumhuriyetlerinde sosyal gösterge olan eğitim ve sağlık harcamaları yüzde olarak hem dünya ortalamasının çok gerisinde hem de rakamsal olarak çok azdır. Kazakistan eğitim alanında nüfus başına diğer ülkelere göre daha yüksek yatırımda bulunurken, en düşük yatırımları Kırgızistan ve Tacikistan yapmaktadır (Factbook). Askeri harcamalar daha çok sorunlu bölgelerdeki ülkelerde oransal olarak yüksek görülse de diğer harcamalardan çok farklı değildir. Ülkeler az olan kaynaklarını dengeli dağıtmaya çaba göstermektedirler.

4 Sonuç

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin temel sorunu ekonomilerinin gelişmemesinden dolayı ortaya çıkan gelir adaletsizliğinin yolsuzluğa yol açması ve iktisadi sistem değişikliğinin mülkiyet hakları konusunda gelişimi sağlayamamasıdır. Ortaya kapalı bir çember sorunu çıkmaktadır. Sorunun çözümü için kurumsal yapılaşmanın sağlanması gerekmektedir.

Demir'e göre kurumsal yapılaşma kökleri geçmişe dayanan ve insan topluluklarını geleceğe taşıyacak istikrarlı davranış tarzları ve düşünce yapılarıdır (Demir,1996). Bu nedenle istikrarlı bir kurumsal yapı oluşturacak politikaların uygulanması gerekmektedir. Başka bir sistemden piyasa ekonomisine entegre olmaya çalışırken Ortodoks olarak kabul edilen Washington temelli kurumların politikalarını yirmi yıllık süre boyunca uygulanmaktadır. Ortaya çıkan kurumsal yapılaşma sorunların çözümü için artık farklı yöntemlerin ve iktisadi anlayışların uygulanması gerekmektedir.

Bu ülkelerdeki kurumsal yapılanmanın önündeki ilk engel, uzun süreli Sovyet Rusya siyasi

politikasından dolayı, bağımsızlıktan sonra bile ülkelerde çok farklı milletlerin yaşamasından dolayı bir ulus devlet olamamalarıdır. İkinci engel ise, yaşanan iktisadi değişimin çok sert olmasıdır. Değişen sistem ne komünizmi ne de kapitalizmi temsil eden limbo olarak adlandırılan anlayıştır. Bu nedenden dolayı eski alışkanlıklar devam ettiği gibi, yeni sisteme entegre olmada zorlaşmaktadır. Böylece ülkede yaşayanlar arasında ortak fayda sağlanamadığı gibi sistemde tıkanıklıklara yol açmaktadır. Üçüncü engel ise ülkenin ekonomik yapısının değişimini sağlarken hukuki sistemin gelişiminin sağlanamamasıdır. Özellikle mülkiyet hakkı, kaynak dağılımını etkilediğinden sosyal değişimde temel etkenlerden biridir. Hukuki yapı iktisadi yapının temelini sağladığı unutulmamalıdır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin sorunlarının çözümü için neo-liberal politikaların yerine kurumsal iktisadi anlayışa sahip hukuki alt yapı geliştirilmelidir. Hukuki altyapı ile birlikte hem bürokratlara hem de ülke halkına etik eğitimi ile hak ve görevleri yoğun eğitim programlar sayesinde bir milli ortak fayda ve düşünce oluşturulmalıdır. Özellikle mülkiyet hakkını düzenlemek için iktidar olunması ve hukuki alt yapının geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu ülkelerin sorunları artık finansal serbestleşme, çalışma ortamının veya hükümetlerin uygulamalarından ziyade kurumsal ve ahlakidir.

KAYNAKÇA

- Altay A.,2003. “Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Roller Görevleri ve KOBİ’lerin Durumu” *Maliye Araştırma Merkezi Yayın, No:86*, s.11.
- CIA, Factbook, economy and population
- Demir Ö., 1996. **Kurumcu İktisat**, Vadi yayınları, Ankara, s.173.
- Detbier J-J, 2003. “Corruption in the CIS-7 Countries”, in Lucerne Conference of the CIS-7 Initiative, s.10.
- Dünya Bankası,2010. Introduction to Corruption, Module III info.worldbank.org/etools/library/latestversion.asp?35970
- EBRD Corruption verileri.
- Gürbüz S. ve Dikmenli O., 2009. “Örgütsel açıdan Yolsuzluk: Kavramsal Yönü, Özelliği, İşletme Çevresi, Örgütsel Davranış ve Örgüt Mimarisi Bağlamında Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, ss.219-237.
- Heritage fonu, <http://www.heritage.org/index/Explore.aspx>
- IMF International Finance Statistics verileri.
- Kuczynski P. ve Williamson J.,2003. **After the Washington Consensus: Restarting Growth and Reform in Latin America**, Institute of International Economics, Washington, s.324.
- Rodrik D. 2006, “Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform”, *Journal of Economic Literature*, **Vol. 44, Issue 4**, ss. 973-987.
- Stiglitz J., 1998. “More Instruments and Broader Goals: Moving Toward the Post-Washington Consensus”, The 1998 WIDER Annual Lecture, Helsinki, Finland.
- Transparency, Global Corruption Report, 2001, Data and Research, s.229
- Transparency, Report 2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008.
- UNFID verileri.
- Williamson J., 2000. “What Should World Bank Think About The Washington Consensus?”, *The World Bank Observer*, **Vol. 15**, 2, s.251.
- Yüce Mehmet, 2004. “Kırgız Cumhuriyetinin Serbest Piyasa Ekonomisine Uyum Sorunu”, *Ekonomi ve Toplum*, **Cilt 6, Sayı 1**, s.1.